

การฟื้นฟูอักษรศาสตร์ในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

Thai Literature Restoration in the Reign of King Rama I

นิยะดา เหล่าสุนทร¹

Niyada Lausoonthorn

ABSTRACT

This research aims to study the Thai literature which had been compiled and restored under the patronage of King Rama I of Ratanakosin. These works of literature were intended to be a model for Thai literature after the great lost caused by the second Burmese Conquest of Ayudthaya. 33 pieces of literature were studied in this research including the hand-written scripts which had never been studied before, which are presently kept at the Manuscripts and Inscriptions Section, Department of National Library.

The research concludes that the literature compiled in the Reign of King Rama I has two characteristics. 1) They are copied from the original texts which were important scripture of the Ayudthaya period e.g. Pichaisongkram text, Iran Rajatharm Parable and Athithaiphothibat (Evil Phenomena). 2) They were translated, copied, compiled or written texts which can be divided into religious, chronicle, translated chronicle, legendary, didactic, performance, and code of law literature. Authors of these works of literature were Bhikkhu and scholars of the royal court. There were 36 authors whose names and autobiographies could be found. The restoration of each work began with the search for the original edition. After that, the scholars or experts were asked to do research on it. Often, a group of many scholars took parts in a single work. Afterwards, the outcome of the compilation was finally checked by the Supreme Patriarch.

King Rama I was very interested in religious literature and had co-authored the first version of Triphumlokwinitchayakatha. Another important author in his reign was Praya Dharmprecha (Keaw).

Besides the knowledge about King Rama I literature found in the research, we can see the over all picture and the method of restoration, Above all we can appreciate the ingenuity of King Rama I as the patronage of the Ratanakosin literature restoration.

¹ ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Dept of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวรรณกรรมที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างขึ้นใหม่เพื่อเป็นแบบฉบับของแผ่นดิน หลังจากความสูญเสียครั้งใหญ่ทางด้านอักษรศาสตร์ที่เกิดจากการเสียกรุงครั้งที่ 2 วรรณกรรมที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ มีทั้งหมด 33 เรื่อง ในจำนวนนี้มีเรื่องที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออ้างถึงมาก่อนเลย ปัจจุบันเก็บไว้ที่ฝ่ายบริการเอกสารตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ

ผลของการวิจัยสรุปว่า วรรณกรรมที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 1 มี 2 ลักษณะ คือ คัดลอกจากฉบับเดิม ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญที่นับถือกันมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เช่น ตำราพิชัยสงคราม นิทานอิหฺร่านราชธรรม และคัมภีร์อิทธิไพบิชาต เป็นต้น ส่วนอีกลักษณะหนึ่ง โปรดให้แปล คัดลอก เรียบเรียง และแต่งขึ้นใหม่ ซึ่งแบ่งได้เป็น วรรณกรรมศาสนา วรรณกรรมพงศาวดาร วรรณกรรมพงศาวดารที่แปลจากภาษาต่างประเทศ วรรณกรรมตำนาน วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมการแสดง และวรรณกรรมกฎหมาย ผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมเหล่านี้ ได้แก่ พระภิกษุ นักปราชญ์ราชบัณฑิตในราชสำนักที่สามารถค้นหาประวัติและชื่อรวม 36 คน การสร้างงานจะเริ่มตั้งแต่การสอบหาต้นฉบับ การมอบหมายให้ผู้มีความรู้หรือเชี่ยวชาญในด้านนั้นเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนซึ่งแบ่งหน้าที่กัน เมื่อเสร็จสิ้นก็ต้องมีการสอบทานเพื่อความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ในด้านนี้คือ พระสังฆราช อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวส่วนพระราชหฤทัยในวรรณกรรมศาสนาเป็นพิเศษ ทรงมีส่วนร่วมในงานนิพนธ์บางชิ้นด้วยคือ ไตรภูมิโลกวิจิตรยักถา ส่วนวันที่ 1 และผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณกรรมในสมัยพระองค์ก็คือ พระยาธรรมปรีชา (แก้ว)

นอกเหนือจากความรู้ในด้านวรรณกรรมในรัชกาลที่ 1 ในแต่ละเล่มที่จะพบได้ในงานวิจัยนี้แล้ว ยังสามารถเห็นถึงภาพรวมของวรรณกรรม วิธีการสร้างสรรค์วรรณกรรมในรัชกาลที่ 1 ที่สำคัญก็คือ พระปรีชาสามารถและพระมหากษัตริย์คุณของรัชกาลที่ 1 ที่ได้สร้างสรรค์วรรณกรรมให้เป็นสมบัติตกทอดมาถึงคนไทยทุกวันนี้

คำนำ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงได้รับการยกย่องว่าทรงเป็นนักรบที่เก่งกล้าหาญเสมอเหมือนมิได้ ทรงเป็นผู้นำทัพในการทำสงครามต่อสู้กับอริราชศัตรูเพื่อปกป้องอธิปไตยของประเทศชาติจนชาติไทยได้คงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ แต่พระราชกรณียกิจของพระองค์ที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ ซึ่งเสื่อมโทรมจนถึงที่สุดเพราะการเสียกรุงศรีอยุธยาให้กลับฟื้นขึ้นมาอีก พระราชภารกิจนี้เป็นความจำเป็นที่ต้องกระทำให้สำเร็จรีบด่วนคู่กันไปกับการป้องกันประเทศชาติ เป็นที่น่าสังเกตว่า การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่ได้กระทำกันอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางพอที่จะได้เห็นถึงพระมหากษัตริย์คุณที่มีต่อปวงชนชาวไทย

อนึ่ง ในระหว่างที่ผู้วิจัยได้ศึกษาต้นฉบับตัวเขียนของวรรณคดีไทย ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ฝ่ายบริการหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ ได้พบต้นฉบับตัวเขียนของวรรณคดีไทยหลายเล่มที่มีหลักฐานระบุว่าได้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 แต่วรรณคดีเหล่านี้มิได้เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อนเลย และไม่เคยปรากฏหรือเป็นที่รู้จักของนักวรรณคดีไทยมาก่อนเลย วรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ คัมภีร์เนาพยติเสนางคโยคศิลป์ศาสตร์ คัมภีร์จันทสุริยคติที่ปณีไตรเพท ไตรภูมิโลกวิจิตรยักถา ส่วนวันที่ 1 ซึ่งเป็นต้นแบบของไตรภูมิโลกวิจิตรยักถา ส่วนของพระยาธรรมปรีชา (แก้ว) ราชบัณฑิตที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ 1 การนำ

วรรณคดีเหล่านี้มาศึกษาโดยละเอียด ช่วยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะส่วนรวมของวรรณกรรมในรัชกาลที่ 1 ได้อย่างกระจ่างชัดยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเป็นการรักษาอายุของวรรณกรรมเหล่านี้ด้วยเหตุผลนี้เอง งานวิจัยเรื่องการฟื้นฟูอักษรศาสตร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงได้บังเกิดขึ้น

ก่อนที่จะเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอเสนอรายชื่อวรรณกรรม 33 เรื่อง ที่โปรดให้สร้างขึ้น หรือมีผู้สร้างขึ้นเพื่อทูลเกล้าฯ ถวาย โดยแบ่งเป็นประเภท ๆ ส่วนวรรณกรรมซึ่งแต่งขึ้นโดยไม่เกี่ยวข้องกับทางราชการ จะไม่นำมาพิจารณาในงานวิจัยนี้

วรรณกรรมศาสนา

- ธรรมยุทธูปมา (2325)
- ไตรภูมิภคตา ส่วนวันที่ 1 (2326)
- ธรรมสุภายิต (2328)
- ไตรภูมิภคตา ส่วนวันที่ 2 (2345)
- จันทสุริยคติที่ปณี (2346)
- ไตรเพท

วรรณกรรมตำนาน

- รัตนพิมพวงศ์ ส่วนวันที่ 1
- ตำนานพระแก้วมรกต
- สังคีตยวงส์ (2332)
- ชินกาลมาลีปกรณ์ (2337)
- มหาวงศ์ (2339)

วรรณกรรมพงศาวดาร

- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (2338)
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ (ขาด)
- พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (2338)
- พระราชพงศาวดารกรุงสยาม (2338)
- พระราชพงศาวดารฉบับพระพนรัตน์

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับภาษามคธ
จุลยุทธการวงศ์

วรรณกรรมกาพย์กลอน

- อุมรุต (2330)
- อิเหนา
- ดาหลัง
- รามเกียรติ์ (2340)

วรรณกรรมคำสอน

- ตำราพิไชยสงคราม (2325)
- นิทานอิหร่านราชธรรม (2325)
- เนาวพยติ (2325)
- เสนางคโยคศิลปศาสตร์ (2332)
- ตำราพิไชยสงครามพม่า (2341)
- ราชনীติ (2348)

วรรณกรรมกฎหมาย

- กฎหมายตราสามดวง (2347)

วรรณกรรมประเภทพงศาวดารแปล

- ไซฮัน
- สามก๊ก
- ราชาธิราช

วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด

- อิทธิไทธิพิธาพัร
- บทความเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงวรรณกรรมแต่ละเรื่องอย่างสั้น ๆ เพราะเหตุที่หน้ากระดาษมีจำกัด
- วรรณกรรมศาสนา มีทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่
- ธรรมยุทธูปมา เป็นงานนิพนธ์สั้น ๆ ของนายทองราชบัณฑิต ซึ่งว่าด้วยแนวทางที่พระโยคาพจร (ผู้หยั่งลงในความเพียร) นำธรรมะไปปฏิบัติโดยเปรียบเทียบกับแม่ทัพที่จะต้องมีการเตรียมตนเข้าสู่สมรภูมิ
- ธรรมสุภายิต เป็นโคลงสอนใจซึ่งมีเนื้อความไม่ยาวนานนัก ฝีปากของนายบุญจันทร์ อาลักษณ์ โคลงหลายบทมีเนื้อความตรงกับ โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ในกรมสมเด็จพระเดชาดิศร

จันทสุริยคติที่ปณี ว่าด้วยวิถีโคจรของพระจันทร์ พระอาทิตย์ และดาวนักขัตฤกษ์ อย่างพิสดาร คัมภีร์นี้เป็นที่รู้จักและนับถือกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นผลงานของพระเถระที่มีชื่อว่า **พระอุตมมังกลาจารย์** รัชกาลที่ 1 โปรดให้ **พระธรรมอุตม** ซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระสังฆราช (มี) แปลจากฉบับภาษาบาลี

ไตรเพท เป็นงานเรียบเรียงอย่างสั้น ๆ ของพระยาธรรมปรีชา (แก้ว) ว่าด้วยความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ **ไตรเพท** ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางศาสนาพราหมณ์ ว่าด้วยฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท แต่ในตอนท้ายสรุปว่า ไม่ควรจะนับถือ **ไตรเพท** ให้ยิ่งไปกว่าพระพุทธศาสนา **ไตรเพท** เป็นหลักฐานอันดีที่แสดงถึงความรู้ เข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนาของผู้เรียบเรียง

ไตรภูมิภคา ส่วนวันที่ 1 (รัชกาลที่ 1) มูลเหตุของการแต่งคัมภีร์นี้ สืบเนื่องมาจากรัชกาลที่ 1 โปรดให้พระราชอาคันและราชบัณฑิตเรียบเรียงความรู้เกี่ยวกับโลกตามแนวพระพุทธศาสนาขึ้น เมื่อเรียบเรียงเสร็จ ทรงพระราชอุตสาหะชำระตรวจทาน และทรงพระราชนิพนธ์คำอธิบายเพิ่มเติม คัมภีร์นี้มีชื่อว่า **ไตรภูมิภคา** หรือ **ไตรโลกวินิจฉัยภคา** (ไม่ใช่ **ไตรภูมิโลกวินิจฉัยภคา** ดังที่กรมศิลปากร ใช้อยู่ในปัจจุบัน) ต่อมาไม่พอพระราชหฤทัยที่สำนวนใน **ไตรภูมิภคา** ไม่เสมอกัน และเนื้อความบางตอนไม่ระบุที่มา จึงโปรดให้พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) เรียบเรียงขึ้นใหม่จากสำนวนแรก จึงเกิด **ไตรภูมิภคา** ส่วนวันที่ 2 ขึ้น ส่วนวันที่ 2 นี้มีความยาวมากกว่าส่วนวันที่ 1 เพราะมีความเพิ่มเติมเนื้อความในปริเฉทที่ 5 ในตอนที่ว่าด้วยเรื่องมนุษย์มีการยกตัวอย่างจากชาดกและคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมอย่างมาก ส่วนปริเฉทอื่น ๆ นั้น มีการดัดแปลงแก้ไขน้อยมาก ซึ่งเป็นแต่เรื่องภาษาเท่านั้น

ในบรรดาวรรณกรรมศาสนาทั้ง 6 เรื่อง **ไตรภูมิภคา** ส่วนวันที่ 1-2 เป็นคัมภีร์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นโลกทรรศน์และความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับจักรวาล ซึ่งสืบกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ และสืบทอด

มายังสมัยรัตนโกสินทร์ สังเกตได้ว่ารัชกาลที่ 1 มิได้มุ่งหวังที่จะให้งานนิพนธ์เรื่องนี้เป็นเครื่องมือสอนใจประชาชนเหมือนดังที่พระยาสิทธิพรทงใช้ **ไตรภูมิพระร่วง** เป็นเครื่องมือดังกล่าว หากแต่พระองค์มีพระราชประสงค์จะให้ความรู้เกี่ยวกับโลกในฐานะที่เป็นโอกาสโลก (โอกาสโลกในที่นี้ ก็คือ ภูมิศาสตร์ ซึ่งได้แก่ โอกาสวินาสโลก โอกาสสันฐานโลก นิธิโยค เปตโลก ตริจนาจานโลก มนุสสโลก เทวโลก และพรหมโลก) และพระมหากษัตริย์ของพระพุทธเจ้า อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า ในการแต่ง **ไตรภูมิภคา** ทั้ง 2 ส่วนนี้ ไม่ได้อ้างอิงถึง **ไตรภูมิพระร่วง** ของพระยาสิทธิพร

วรรณกรรมตำนาน จุดประสงค์ของการแต่งหรือแปล กล่าวโดยส่วนรวม เพื่อบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือความเป็นมาของศาสนสถานทั้งในและนอกประเทศ วรรณกรรมตำนานเท่าที่รวบรวมมาได้มี 5 เรื่อง ได้แก่

รัตนพิมพวงศ์ พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งพระยาธรรมปรีชา ได้แปลมาจากต้นฉบับภาษาบาลีของพระพรหมราชปัญญา ผู้มีชื่อเสียงแห่งล้านนาไทย เนื้อเรื่องว่าด้วย เรื่องราวของพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมือง ตั้งแต่เริ่มสร้าง โดยการนำแก้วมรกตมาจากเขาวินูลราช จนกระทั่งถึงพระแก้วมรกต มาประดิษฐานอยู่ที่เมืองนคร (ลำปาง) เข้าใจว่าการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาธรรมปรีชาแปลคัมภีร์นี้ขึ้น ก็เพื่อเฉลิมฉลองพระแก้วมรกตที่พระองค์โปรดให้อยู่เชิญมาประดิษฐานยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อปีพุทธศักราช 2327

ตำนานพระแก้วมรกต เป็นเรื่องราวของพระแก้วมรกตเช่นเดียวกับ **คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์** แต่มีเนื้อความยาวกว่า คือ ตั้งแต่เริ่มสร้างพระแก้วมรกต จนถึงพระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ที่เวียงจันทน์ ต้นฉบับคัมภีร์นี้เป็นภาษาลาว ซึ่งเจ้าหน่ทเสน พระเจ้า

นครหลวงพระบาง นำมาทูลเกล้าฯ ถวาย รัชกาลที่ 1 จึงโปรดให้พระยาเชียงขวาและพระยาเชียงแพนเป็นผู้แปล

สังคีตยวงส์ สมเด็จพระพนรัต วัดพระเชตุพน แต่งเป็นภาษาบาลี เพื่อบันทึกการสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้กระทำขึ้นนับเป็นครั้งที่ 9 พระราชนิพนธ์กิจนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในด้านการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ว่า จุดมุ่งหมายนี้ไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าใดนัก เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่ว่าด้วยพระราชพงศาวดารของอาณาจักรต่าง ๆ ในเมืองไทย และเรื่องการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปมากกว่า

มหาวงศ์ หรือ พงศาวดารลังกาทวีป ว่าด้วยพงศาวดาร ประวัติความเป็นไปของลังกาทวีปนับตั้งแต่เริ่มสถาปนาอาณาจักรขึ้นมา และที่พรรณานาคบคู่กันไปก็คือ การประดิษฐานพระพุทธศาสนา และความเป็นไปของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรนี้ **มหาวงศ์** มิได้เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญแต่เฉพาะลังกาทวีปเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมไปถึงดินแดนที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติอีกด้วย ผู้แปล **มหาวงศ์** จากต้นฉบับภาษาบาลีตั้งแต่ปริเฉทที่ 1-38 คือ พระยาธรรมปโรหิต เพราะเหตุที่พระยาธรรมปรีชาเป็นผู้ทรงความรู้ในด้านภาษาและเชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ท่านจึงเพิ่มเติมรายละเอียดลงไปปริเฉทต้น ๆ ที่ว่าด้วยเรื่องราวของพระโคตมพุทธเจ้า จนมีความพิสดารเกินกว่าต้นฉบับ แต่ในปริเฉทหลัง ๆ ที่ว่าด้วยเรื่องราวของราชวงศ์ต่าง ๆ ในลังกาทวีป ท่านแปลโดยรักษาความตามต้นฉบับอย่างเคร่งครัด

วรรณกรรมการแสดง 4 เรื่อง อันได้แก่ **อุณรุท อธิเนา ดาหลัง และรามเกียรติ์** ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีส่วนในการพระราชนิพนธ์อยู่ด้วย **อุณรุท** เป็นบทละครในที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นก่อนเรื่องอื่น ๆ และคงจะมีอิทธิพล

ต่อบทละครเรื่อง **รามเกียรติ์** บ้าง ส่วนบทละครเรื่อง **อธิเนา และ ดาหลัง** เป็นเรื่องใหม่ในสมัยกรุงเก่า ซึ่งยังรักษาบรรยากาศและลีลาของกลอนในสมัยอยุธยาไว้อยู่บ้าง ดังนั้น การดัดแปลงหรือชำระบทละครจึงมีไม่มากนัก **รามเกียรติ์** เป็นบทละครในเรื่องสำคัญที่สุด ซึ่งมีจุดประสงค์ซึ่งนอกเหนือจากนำไปแสดงละครไปแล้ว ยังใช้อ่านเพื่อความบันเทิงและเป็นเครื่องประดับแผ่นดิน อันเป็นการเชิดชูพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์อีกด้วย

วรรณกรรมคำสอน มีอยู่ 6 เรื่อง ได้แก่ **ตำราพิไชยสงคราม ตำราพิไชยสงครามพม่า เสนางคโยค ศิลปศาสตร์ นิทานอิหร่านราชธรรม คัมภีร์ราชনীติ และคัมภีร์นาวพยติ**

ตำราพิไชยสงคราม คัดลอกมาจากของเก่าซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เนื้อหาว่าด้วยเรื่องของสงคราม นับแต่สาเหตุของสงคราม คุณสมบัติของพระเจ้าแผ่นดิน แม่ทัพนายกอง และทหารโดยทั่วไป การตั้งทัพ การเคลื่อนทัพ วิธีตั้งค่าย การล่าถอย และนิมิตดินนิมิตร้ายต่าง ๆ ต้นฉบับตัวเขียนของ **ตำราพิไชยสงคราม** มีอยู่เป็นจำนวนมาก หากแต่เป็นฉบับที่คัดลอกต่อ ๆ มาทุกรัชกาล ที่มีหลักฐานระบุว่าสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 1 มีสมุดไทยเพียง 4 เล่ม เท่านั้น และเนื้อความก็ไม่ติดต่อกัน

ตำราพิไชยสงครามพม่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้แปลจากฉบับพม่า เข้าใจว่าเพื่อคงจะสอบเทียบกับ **ตำราพิไชยสงคราม** ของไทย เนื้อหาว่าด้วยเรื่องสงครามเช่นกัน แต่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุของสงคราม อุบายสงคราม ยุทธศาสตร์และยุทธวิธี และการถือฤกษ์ยาม

นาวพยติ เป็นวรรณกรรมซึ่งเข้าใจว่าแปลจากต้นฉบับภาษาพม่า หรืออาจจะเป็นภาษามอญ เนื้อเรื่องว่าด้วยความฉลาดหลักแหลม 9 ประการ (พยติ แปลว่า ความฉลาดหรือแหลมคม) ที่บุคคลพึงเรียนรู้ เพื่อรักษาตนให้พ้นจากภัยอันตราย และเพื่อจะดำรงตนให้อยู่ใน

สังคมได้เป็นอย่างดี ความฉลาดที่วานี้ ได้แก่ ความฉลาดที่รู้จักเอาตัวรอดจากภัย ความฉลาดที่รู้จักผูกใจหรือโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น ความฉลาดที่รู้จักชื่นชมความงามในธรรมชาติ เป็นต้น *คัมภีร์นาวาพยดิ* นี้อยู่ในต้นฉบับตัวเขียนซึ่งไม่เคยได้รับการตีพิมพ์มาก่อน

ราชনীติ พระมหาแก้ววัดราชบูรณะเป็นผู้แปลว่าด้วยพระราชจริยวัตรของพระเจ้าแผ่นดิน และพระคุณสมบัติที่ควรจะเป็น โดยหยิบยกมาเทียบกับคุณสมบัตินี้ที่ประเสริฐของสัตว์ต่าง ๆ เช่น ราชสีห์ ไก่ เป็นต้น *คัมภีร์ราชনীติ* นี้มีเนื้อความไม่สมบูรณ์ เพราะต้นฉบับที่ได้มาจากพม่ามีเพียงบางส่วน คือ มีจำนวนคาถา 58 บท จากจำนวนทั้งหมด 246 คาถา ในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงได้มีการแปลต่อจนสมบูรณ์ คำสอนใน *คัมภีร์ราชনীติ* ได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอ ดังเช่น ในราชพิธีราชดอพระมหาเถรสมมิตรสอนมังกันจี ซึ่งต่อมาคือพระราชมนู

วรรณกรรมประเภทพงศาวดารที่แปลจากภาษาต่างประเทศ มี 3 เรื่อง ได้แก่ **ไชอัน สามก๊ก** และ **ราชาธิราช** เรื่อง **ไชอัน** และ **สามก๊ก** แปลมาจากพงศาวดารจีนที่มีชื่อเสียง ส่วน **ราชาธิราช** แปลจากพงศาวดารมอญ

วรรณกรรมประเภทพงศาวดารที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชำระขึ้นใหม่ อันได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เอิม) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ (เอิม) พระราชพงศาวดารกรุงสยาม พระราชพงศาวดารทั้ง 4 เล่มนี้ มีความซ้ำซ้อนในด้านเนื้อหาในตอนต้น คือ ตั้งแต่สถาปนากรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยของพระชัยราชาธิราช ทั้งนี้เพราะอาศัยข้อมูลมาจากแหล่งเดียวกัน คือ **พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ** แต่หลังจากนั้น ประมาณว่าสมัยพระเจ้าจักรพรรดิเป็นต้นไป เนื้อความพิสดารมากขึ้น แทนที่จะเป็นบันทึกเหตุการณ์อย่างสั้น ๆ ทำนองจดหมายเหตุหรือปุมโร

วรรณกรรมอีก 3 เล่ม อันได้แก่ **พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัต** **พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับภาษามคธ** และ **จดยุทธการวงศ์** เป็นงานนิพนธ์ของสมเด็จพระพนรัต วัดพระเชตุพน พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับภาษามคธ และ **จดยุทธการวงศ์** แต่งเป็นภาษาบาลี ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาธรรมเนียมการแต่งคัมภีร์สำคัญที่เป็นภาษาบาลี ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี อีกทั้งเป็นการแสดงภูมิรู้ของผู้แต่งอีกด้วย

การสร้างสรรค้งงานในรัชกาลที่ 1 มีวิธีการดังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะบุคคลเป็นผู้ทำการ หากเป็นเรื่องของการถ่ายทอด หรือแปล ก็จะมีการแบ่งคัมภีร์ออกเป็น ส่วน ๆ และมอบหมายท่านผู้รู้แต่ละท่านเป็นผู้ดำเนินการ หรืออาจจะทรงมอบหมายให้ราชบัณฑิตที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยเป็นผู้อำนวยความสะดวก ซึ่งมีเพียงผู้เดียวเท่านั้น คือ พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) ผู้เป็นกำลังสำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์วรรณกรรมในรัชกาลที่ 1 เมื่องานเสร็จสิ้นลงจำเป็นที่จะต้องมีการสอบทานกับต้นฉบับ และผู้เป็นประธานพิจารณาความถูกต้องก็คือ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 1 และองค์ที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ส่งผลให้วรรณกรรมเหล่านี้ได้กลายเป็นสมบัติของแผ่นดิน และเป็นคัมภีร์แบบฉบับที่นิยมอ้างอิงกันแม้แต่ในสมัยเดียวกัน และต่อ ๆ มาถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- หนังสือกฎหมายตราสามดวง. 2521. กรุงเทพฯ. กรมศิลปากร.
- แก้ว. มหา วัดราชบูรณะ (ผู้แปล). 2463. *ราชনীติ-สวตร*. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-ธนากร.
- เกษม บุญศรี (ผู้แปล). 2507. *ราชনীติพากย์บาลี*

- พากย์สี่สกฤตและพากย์ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ประยูรวงศ์.
- คลัง (หน) เจ้าพระยา (ผู้แปล). 2507. *ราชาธิราช*.
กรุงเทพฯ. คลังวิทยา.
- _____. 2506. *สามก๊ก*. กรุงเทพฯ. คลังวิทยา.
- ขิดก๊กไชฮั่น*. 2515. กรุงเทพฯ. ม.ป.ท.
- ตำนานพระแก้วมรกตฉบับสมบูรณ์*. 2504. กรุงเทพฯ.
บรรณาการ.
- ตำนานพิไชยสงครามคำกลอน*. 2510. กรุงเทพฯ.
โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ธรรมปรีชา (แก้ว) พระยา. *ไตรเพท*. ม.ป.ป. กรุงเทพฯ.
ม.ป.ท.
- ____ (ผู้เรียบเรียง) 2520. *ไตรภูมิโลกวิมลยภกา*
เล่ม 1—3. 2520. กรุงเทพฯ. กรมศิลปากร.
- ธรรมปโรหิต, พระยา (ผู้แปล). รศ. 129 *มหาวงษ์*
พงศาวดารลังกาทวีป เล่ม 1—2. กรุงเทพฯ
โรงพิมพ์ไทย.
- นิทานอิหฺร่านราชธรรม*. 2504. กรุงเทพฯ. คลังวิทยา.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่ 65 พระราชพงศาวดารกรุง-*
ธนบุรีฉบับพันจันทมุทมาศ (เจิม). 2503. กรุงเทพฯ
โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ประชุมหนังสือเก่า ภาคที่ 2*. 2459. กรุงเทพฯ. โรง-
- พิมพ์ไทย.
- พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาภาษามคธและคำแปล*. 2459.
กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ไทย.
- พระราชพงศาวดารกรุงสยาม*. 2507. กรุงเทพฯ
ก้าวหน้า.
- พิไชยสงครามไทย*. ม.ป.ป. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์
ปรัดเล.
- พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น. *พระ-*
บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงฟื้นฟู
วัฒนธรรม. 2500. กรุงเทพฯ. ม.ป.ท.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก*. พระบาทสมเด็จพระ. 2499.
ดาหลัง. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- _____. 2507. *รามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ. คลังวิทยา.
- _____. 2509. *อิเหนา*. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ชวน-
- พิมพ์.
- _____. 2514. *อุณรุท*. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์สามมิตร.
- พนรัตน์, สมเด็จพระ. 2463. *อุลยุทธการวงศ์*. กรุง-
- เทพฯ. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- _____. 2515. *พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ.
บรรณาการ.
- _____. 2521. *สังคีตยวงส์*. กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วน
- จำกัดสิวพร.
- ต้นฉบับตัวเขียน*
- จันทสุริยคติที่ปณี*. หมูโหราศาสตร์ เลขที่ 30 มัดที่ 25
ประวัตินายกุน บ้านอยู่บางโคล่ ให้หอ 23
พฤษภาคม 126.
- พิไชยสงคราม*. หมูยุทธศาสตร์ เลขที่ 33 มัดที่ 5
คู่ 112 ชั้น 1/1 ประวัติ ซื่อจาก ม.ล. แดง
สุประดิษฐ์ 2459.
- _____. เลขที่ 120 มัดที่ 12 คู่ 112 ชั้น 1/1 ประวัติ
สมบัติเดิมของหอสมุด
- _____. เลขที่ 125 มัดที่ 13 คู่ 112 ชั้น 1/2 ประวัติ
พระยาสมบัติบริหาร (เอื้อ) ให้หอสมุด 2 มกราคม
2470
- _____. เลขที่ 181 มัดที่ 32 คู่ 112 ชั้น 6/1 ประวัติ
ได้มาจากพิพิธภัณฑร์ 8 กุมภาพันธ์ 2451.
- “เสนางกโยคศิลปศาสตร์” *ตำราพิไชยสงคราม เล่ม 2*.
หมายเลข 103 ประวัติ จ่างช่างไฟประทับวัง
ให้หอสมุด 6 เมษายน 2454.